

Marin ja permiläisten kielten etymologista tutkimusta

NIKLAS METSÄRANTA

Väitöksenalkajaisitelmä Helsingin yliopistossa 12. joulukuuta 2020

Väitöskirjassani tutkin suomen sukukielten, marin kielen ja permiläisten kielten eli komin ja udmurtin sanaston alkuperää. Sanojen alkuperän tutkimus, etymologia, on mielenkiintoinen tieteenala. Se on myös kielitieteen ala, joka sitkeästi kiinnostaa myös suurta yleisöä. Jokainen tai ainakin varsin suuri osa ihmisistä on joskus miettinyt, mistä jokin sana tulee eli toisin sanoen mikä on sanan etymologia. Ihminen saattaa hengellisellä hetkellä miettiä, mistä tulee sana *jumala*, ja mikäli kysymys vaivaa häntä tarpeeksi, saattaa hän näpytellä esimerkiksi Kotimaisten kielten keskuksen asiantuntijalle viestin tätä tiedustellakseen. Tähän tiedusteluun Kotuksen päivystävä etymologi vastaa, että sana *jumala* esiintyy kaikissa itämerensuomalaisissa kielissä eli suomen lähisukukielissä. Sanalla on mahdollisesti myös vastine mordvan 'salamaa' tarkoittavassa yhdyssanassa *jondol* ja marin 'taivasta' ja 'ylijumalaa' tarkoittavassa sanassa *jumo*. Saattaapa etymologi vielä jatkaa, että uralilaisten kielten sana on hyvin vanha laina indoiranilaisen kantakielen sanasta, jota edustaa sanskriitin 'kirkasta' ja 'loistavaa' tarkoittava *dyumān*.

Vähemmän mietitään sitä, miten etymologi tämän asian tietää. Etymologiaa pidetään ehkäpä jonkinlaisena kammioissa harjoitettavana, esoteerisena salatieteenä. Enkä ollenkaan kiellä, etteikö tutkija toisinaan tuntisi todella harjoittavansa jotain hyvinkin salamyhkäistä varsinkin silloin, kun hän epäilee löytäneensä alkuperän selityksen sanalle, jolla sellaista ei entuudestaan ole. Hetken, kun ainakin luulee tietävänsä jotain, mitä kukaan muu ei tiedä, on tunnelma mystinen. Etymologit eivät kuitenkaan harjoita mitään salatiedettä. Oikeastaan tuntemani etymologit ovat varsin huonoja pitämään asioita vain omana tietonaan, ja iltapäivään mennessä aamunpäivän havainnoista tietää usein jo yhden kahvihuoneellisen verran ihmisiä. Vuoden tai parin päästä on tieto nähnyt päivänvalon jo ainakin alan tieteellisissä julkaisuissa, josta se toivon mukaan kulkeutuu aikanaan myös etymologisiin sanakirjoihin, josta Kotuksen päivys-

tävä etymologi voi toistaa tiedon sanojen alkuperien vaivaamalle, yönensä menettäneelle kansalaiselle.

Tavallisen kansalaisen ei tarvitse tietää, mitä äännettä suomen *p*- vastaa unkarissa, sillä etymologin tehtävä on toimia prismana, joka taittaa etymologisen tutkimuksen ymmärrettäväksi tiedoksi. Kansalainen voi siis nauttia etymologian tutkimustuloksista tuntematta sen metodisia käytänteitä. Muutamia etymologisen tutkimuksen peruseriaatteita on kuitenkin ehkä syytä käsitellä, sillä vaikka sanavertailuun pystyy jokainen ja huomioidut saattavat osua oikeaan, muuttuu vertailu ilman metodia mahdottomaksi, kun kuljetaan kauas menneisyyteen, ja lisäksi se antaa vääristyneen kuvan siitä, mitä etymologiassa todellisuudessa etsitään.

Vaikka tunnelma tutkijan työhuoneessa saattaa olla ajoittain mystinen, ei etymologia ole mitään sanamagiaa ja vapaata assosiointia, vaan etymologian pohjana on sanojen järjestelmällinen vertailu. Etymologi kiinnittää vertailussa huomiota pääsääntöisesti kahteen seikkaan: sanan äänneasuun ja merkitykseen. Etymologi jakaa sanan äänteet asemiin, konsonantit pääsääntöisesti sananalkuiseen ja sanansisäiseen, yksittäiskonsonantteihin ja konsonanttiyhtymiin, vokaalit ensitavuun, toiseen tavuun ja mahdollisesti vielä muihin jälkitavuihin asemiin. Tämä on tarpeen, sillä sana-aseamalla on usein merkittävä vaikutus siihen, miten äänteet kehittyvät. Vaikkei lähtisi-kään yhtä systemaattisista lähtökohdista, sanavertailua harrastava amatöörikin todennäköisesti huomaa esimerkiksi marin sanakirjaa selatessaan, että 'elämistä' merkitsevä *ilaš*, 'kalaa' merkitsevä *kol* tai 'lunta' merkitsevä *lum* ovat suomen *elää*-, *kala*- ja *lumi*-sanojen vastineita. Perustelunaan sanojen vastineisuudelle saattaa amatööri todeta vaikkapa, että sanat muistuttavat toisiaan tai, että ne näyttävät samalta ja tarkoittavat samaa asiaa. Merkitysten osalta etymologi todennäköisesti on samaa mieltä. Samaa tarkoittavat sanat voivat hyvinkin olla vastineita. Äänneasun osalta etymologi kuitenkin todennäköisesti on eri mieltä. Sanat eivät ole vastineita siksi, että ne muistuttavat toisiaan, vaan siksi, että niiden välillä tavattavien äännesuhteiden voidaan havaita toistuvan kielten välillä myös muissa sanoissa. *Lumi*-sanan tavoin suomen ensitavun *u*:ta vastaa marissa muissakin sanoissa *u*: *muna* on *muno*, *tuli* on *tul*, *punoa* on *punaš* ja niin edelleen. Kielten välisten säännöllisten äännevastaavuuksien pohjalta etymologi sitten pyrkii ennallistamaan sen muodon, josta kielten väliset säännönmukaisuudet voidaan johtaa. Tästä ennallistamisesta käytetään tavallisesti nimitystä rekonstruktio, ja sitä voisi ajatella eräänlaisena tutkimustiedon tiivistelmänä. Sen sijaan, että luettelaisiin aina pitkä lista kielten välillä toistuvia äännevastaavuussarjoja, todetaan vain, että äänne palautuu kantauralin tähän tai tuohon äänteeseen tai äänneyhtymään.

Asia, jota kieliharrastajien sanavertailussa ei yleensä oteta huomioon, on kielen muutos. Äänteet muuttuvat, yksi äänne kehittyy toiseksi, putoaa pois tai sulautuu yhteen jonkin toisen äänten kanssa. Myös merkitykset voivat muuttua. Mikäli muutoksen mahdollisuutta ei huomioida ja vertaillaan sanoja pelkästään niiden nykyisen samankaltaisuuden perusteella, ei tavoiteta lainkaan tapauksia, joissa yksi tai useampi äänne on muuttunut toiseksi, mikä on ajallisen syvyyden kasvaessa enemmän sääntö kuin poikkeus. Muutos on eläville kielille tyypillistä. Osa kielistä muuttuu hitaammin, osa nopeammin, mutta muutos on vääjäämätöntä. Samankaltaisuuden lisäksi onkin otettava huomioon myös tapaukset, joissa sanat ovat nykyisellään erinäköisiä, mutta

ne ovat sitä järjestelmällisesti. Vastineiksi voidaan selittää myös sanoja, jotka eivät nykyisellään välttämättä jaa enää yhtään yhteistä äännettä. Klassinen esimerkki on unkarin 'ydintä' merkitsevä *velő*, jonka voidaan esittää kehittyneen samasta muinaisesta sanasta kuin suomen *ytimen* siitä huolimatta, että sanoilla ei ole yhtään yhteistä äännettä. Samankaltainen tilanne on marin 'odottamista' merkitsevän verbin *wučaš* ja suomen *odottaa*-verbin välillä. Sanat ovat niin ikään vastineita eli palautuvat samaan uralilaiseksi kantakieleksi kutsutun muinaiskielen sanaan, vaikka ne eivät nykytasolla näytä kovinkaan samankaltaisilta. Kun kuitenkin tiedetään, että suomi tiputtaa sananalkuisen *v:n* pyöreiden vokaalien edellä ja että suomessa aikaisempi *č on säännöllisesti muuttunut *t:ksi*, ollaan jo lähempänä asua, johon molemmat kielet säännöllisesti palautuvat. Järjestelmällisen vertailun lisäksi etymologiassa ja äännehistoriassa lähdetään ääntenmuutosten säännöllisyydestä. Sama äänne ei samassa ympäristössä muutu mielivaltaisesti yhdessä sanassa yhdeksi ja toisessa toiseksi. Sanojen äänneasujen vertailusta on kirjoitettu kokonaisia kirjoja. Tähän perusasetelmaan en katso väitöskirjani tuovan mitään oleellisesti uutta.

Se, mihin väitöskirjassani sen sijaan on kiinnitetty aikaisempaa enemmän huomiota, on historiallinen johtaminen ja sen käyttö etymologisen tutkimuksen välineenä. Kielissä on paljon tavallisiakin sanoja, jotka ovat historiallisessa mielessä johdoksia siitä huolimatta, että tämä ei nykypuhujalle olekaan aina ilmeistä. Otetaan vaikka edellä mainitsemani suomen *odottaa*. Sanaa voi edelleen johtaa monella tapaa, mainittakoon nyt vaikka johdokset *odotuttaa*, *odotella*, *odottaja* ja *odotus*. Sanat on muodostettu *odottaa*-verbin pohjalta. *Odottaa*-verbiä itsessään ei suomessa kuitenkaan pysty jakamaan enää pienempiin osiin. Historiallisesti se kuitenkin on johdos yksinkertaisemmasta vartalosta, jota edustaa edellä mainitsemani marin *wučaš*. Rakenteellisesti suomen *odottaa* on kuitenkin lähempänä marissa esiintyvää johdosta, *wučəktaš*, merkitykseltään 'odotuttaa; pyytää odottamaan'. Ero suomen *odottaa*-verbin ja marin *wučəktaš*-verbin välillä on, että suomen sana on niin sanotusti kivettynyt, mutta marissa johdos edustaa edelleen jossain määrin elävää johtoprosessia ja on edelleen hahmotettavissa vartaloon ja johtimeen. Kivettyneidenkin johdosten tunnistaminen on helpompaa monissa tavarakenteeltaan konservatiivissa kielissä, kuten suomessa, kuin permiläisissä kielissä, joissa monet katokehitykset (esimerkiksi äänteiden *p*, *t* ja *k* katoaminen sanan sisästä) ovat saaneet aikaan sen, etteivät sanat välttämättä vastaa tavarakenteeltaan sitä muotoa, johon ne historiallisesti palautuvat. Monista alun perin kolmitavuisista sanoista on esimerkiksi kehittynyt yksi- tai kaksitavuisia sanoja. Voidaankin sanoa, että monille permin sanoille on usein yritetty etsiä vastineita vääristä paikoista. Kun otetaan historiallisen johtoprosessin mahdollisuus huomioon, voidaan monien alkuperältään epäselvien permiläisten verbien taustalta löytää tavallinen uralilaisissa kielissä taajaan esiintyvä verbi. Udmurtin *kuṭinj*, jonka merkitys on 'kaapata, ottaa (t. saada) kiinni, tarttua, siepata, tavoittaa' ja komin jokseenkin samaa merkitsevä *kuṭnj*, ovat viime kädessä vastineita suomen *kokea*-verbille, mutta heijastavat tämän pohjalta muodostettua johdosta vähän samaan tapaan kuin suomen *odottaa* edustaa johdosta suhteessa marin *wučaš*-verbiin. Komin *votnj* 'kerätä, poimia' edustaa johdosta uralilaisesta 'ottamista' ja 'tarttumista' merkitsevästä verbistä, jonka tunnettu jatkaja on muun muassa unkarin *vesz* 'ostaa; ottaa'.

Äänneasun lisäksi etymologiassa huomiota kiinnitetään sanojen merkitykseen. Samaa merkitsevien sanojen rinnastaminen ei vaadi erityisiä perusteluja, vaikka myös merkitykset voivat muuttua, toisinaan varsin huomattavastikin. Tämän suomea puhuva huomaa helposti esimerkiksi opiskellessaan viroa. Sanat ovat kyllä äänteellisesti tunnistettavia, mutta merkitykset ovat tietyllä tapaa ”vähän sinnepäin”. *Linna* ei olekaan jokin vallihaudan ympäröimä kivirakennelma, vaan koko sen ympärille kasvanut kaupunki, *piimää* tilannut henkilö saakin maitoa, eikä *huvittava* erityisesti nau-rata. Merkityserojen selittämisessä etymologi turvautuu muissa kielissä esiintyviin rinnakkaistapauksiin. Marin ’syömistä’ merkitsevän *kočkaš* ja suomen *katkera* voidaan merkityserosta huolimatta rinnastaa, sillä molemmat voidaan rinnakkaistapauksin selittää aikaisemmasta ’puremisen’ merkityksestä, joka esiintyy edelleen sanojen saamelaisvastaineissa. ’Syömisestä’ merkityksen kehityksestä ’puremisestä’ on esi-merkkinä pohjoissaamen *borrat* ’syödä’, joka on suomen *purra-* ja marin *purāš-*sanojen vastine. Maun ’katkeruuden’ ja ’puremisen’ välinen merkitysyhteys taas tunnetaan esi-merkiksi germaanisista kielistä: englannin *bite* ’purra’ ja *bitter* ’kitkerä, katkera’ kuulu-vat etymologisesti yhteen. Katkera maku on kuvaannollisesti ikään kuin ”pureva”.

Merkityksenmuutosta tutkittaessa keskeisenä ilmiönä tulee ottaa huomioon sa-nojen monimerkityksisyys eli polysemia. Varsin yksimerkityksisiksi koetuilla sanoil-lakin voi olla erilaisia käyttöyhteyksiä. Sanaa voidaan konkreettisen merkityksen li-säksi käyttää monella tapaa kuvaannollisesti. Tähän metaforiseen käyttöön perustuu esimerkiksi ’työkalun varren päätä’ ja ’kädensijaa’ merkitsevälle suomen *ponsi-*sanalle esittämäni rinnastus uralilaisten kielten ’häntää’ tarkoittaviin sanoihin. Venäjän ’hän-tää’ merkitsevää *hvošt-*sanaa voidaan niin ikään käyttää merkitsemään esimerkiksi kirveen varren peräosaa. *Ponsi-*sanana osalta kyse ei oikeastaan ole varsinaisesti siitä, että ’häntä’ olisi siirtynyt merkitsemään ’pontta’, vaan siitä, että toinen sana, tässä ta-pauksessa *häntä*, syrjäytti *ponsi-*sanana eläimen häntänä ja sana jäi elämään vain ky-seisessä käyttöyhteydessä, ruumiinosametaforassa. Tätä oletusta vahvistaa se, että vastaavalainen kohtalo on ollut myös uralilaisilla *pii-* ja *sepä-*sanoilla. ’Hammasta’ tar-koittaneen *pii-*sanana korvasi balttilainen *hammas*, ja *pii* on jäänyt tarkoittamaan vain työkalun, esimerkiksi haravan ”hampaita” eli piikkejä. Niin ikään balttilainen *kaula* korvasi uralilaisen *sepä-*sanana ruumiinosan nimenä, ja *sepä* on säilynyt kielessä vain ’reen ylöspäin kaartuvaa etuosaa’ tarkoittavana terminä.

Yksittäisten sanojen merkityksenmuutokset voivat olla satunnaisia, mutta maail-man kielissä tietyt merkityksenmuutokset toistuvat. ’Puremisen’ ja ’syömisestä’ väli-nen merkitysyhteys tunnetaan kymmenistä kielistä. Tätä maailman kielistä koot-tua todistusaineistoa on viime vuosikymmeninä alettu koota yhteen laajoiksi tietoa-kannoiksi, joiden perusteella piiryy monenlaisia mielenkiintoisia merkitysten verkostoja, joita etymologisessa tutkimuksessa ei ole vielä juurikaan hyödynnetty. Poh-din väitöskirjassani näiden verkostojen ja merkityksen typologian tarjoamia mahdolli-suuksia etymologiselle tutkimukselle.

Toisinaan merkitykset eroavat siinä määrin, että yksi merkitys tuskin suoraan su-keutuu toisesta. Kuvitellaan vaikkapa kolmesta, neljästä tai viidestä renkaasta koos-tuva ketju, josta katoavat keskimmäiset renkaat. Tällöin ketjun päitä ei enää tunnista osaksi samaa alkuperäistä muodostelmaa. Mikäli merkityksenmuutos muodostaa

minkäänlaisen jatkumon, jossa yksi tai useampi välittävä merkitys puuttuu aineistosta, eivät sanat usein lähtökohtaisesti edes päädy tarkempaan tutkimukseen, sillä tutkija saattaa raakata ne pois aineistosta jo varhain, koska pitää merkityksiä liian erilaisina. Tämä raakkaus perustunee viime kädessä pitkälti jonkinlaiseen tutkijan intuitioon. Kaikki mahdolliset merkityksenmuutokset eivät kuitenkaan ole intuitiivisia. Juuri ei-intuitiivisten merkitysyhteyksien havaitsemiseen voitaisiin käyttää typologisen aineiston pohjalta koottuja merkitysverkostoja ja -kimppuja. Ne auttavat mahdollisesti huomaamaan yhteyksiä, joita ei muuten välttämättä tulisi harkinneeksi.

Etymologian tehtävä on selittää sanojen alkuperää, mutta etymologisen tiedon avulla voidaan tehdä myös monia päätelmiä tutkittavien kielten esihistoriallisista kontakteista. Monet permiläisten kielten kontaktit esimerkiksi sijoittuvat enimmäkseen aikaan ennen kirjallisia lähteitä. Iranilaisten lainasanojen perusteella permiläisiä kieliä puhuvien kansojen esi-isät kuitenkin ovat olleet kosketuksissa iranilaisten heimojen kanssa, vaikka sanaakaan näistä kohtaamisista ei ole kirjattu ylös. Vanhastaan tunnettujen lainasanojen perusteella puheenaiheiden voidaan päätellä olleen varsin käytännöllisiä, on puhuttu kullasta ja teräksestä, villasta ja huovasta, pässeistä ja oriista, kirjoista ja enkeleistä, leivästä ja merestä. Väitöskirjassani esitän monia uusia iranilaisia lainoja, joiden perusteella puheenaiheena ovat olleet myös esimerkiksi mittaaminen: Esimerkiksi komin *murtavni* 'mitata' ja udmurtin samaa merkitsevä *mertani* ovat viime kädessä lainaa iranilaisesta sanasta, jota edustaa sanskriitin *mātrā* 'mitta'. Udmurtin 'itua' ja 'orasta' merkitsevä *ud* ja komin 'vehreyttä' ja 'orasta' merkitsevä *od* ovat puolestaan lainaa iranilaisesta 'viljaa' ja 'jyvää' merkitsevästä sanasta **ādu-*, ja udmurtin *gur* 'uuni' ja komin *gor* 'kuias' taas ovat lainaa iranin 'kivikasaa' merkitsevästä sanasta **gārja-*.

Tutkimuksessani iranilaiset lainat oli alun perin tarkoitettu kielikunnan sisäisten lainasanojen verrokkiryhmäksi, sillä niiden avulla voidaan tehdä päätelmiä muutamista permiläisiä kieliä koskeneiden ääntenmuutosten, kuten klusiilien soinnillistumisen ja denasalisaation, suhteellisesta iästä. Useaan kerrostumaan jakautuvista iranilaisista lainoista opittua voidaan soveltaa myös kielikunnan sisäisten lainojen arviointiin, ja näin olen väitöskirjassa tehnytkin.

Kirjallisten lähteiden puuttuessa on etymologia oikeastaan ainoa tapa tutkia muinaisia kielisuhteita. Koska kirjallisia lähteitä ei ole, on mielikuviutus toisinaan lähtenyt laukkaamaan, ja suomalaistenkin kielellisestä esihistoriasta on saatettu esittää monia villedä väitteitä. Välillä ovat suomalaisten kielelliset esi-isät asuttaneet pohjoista Euraasiaa aina Brittein saarilta Uralille ja välillä on Kaksoisvirranmaassa muinoin puhuttua sumeria soviteltu suomalais-ugrialaisten kielten sukukieleksi, jopa itämerensuomalaisten kielten lähimmäksi sukukieleksi. Ehdotusten luulisi olevan sata vuotta vanhoja, mutta jälkimmäistäkin on perusteltu niinkin vastikään kuin vuonna 2016 ilmestyneessä sumerin etymologisessa sanakirjassa (Parpola 2016). Kyseinen sanakirja näyttää ulkoisesti aivan tavanomaiselta sanakirjalta, mutta sisällön puolesta se on enemmän fiktiota kuin faktaa. Tätä ei asiaan perehtymätön lukija voi tietää. Hyvin koulutetun etymologikunnan tehtävä on toimia vastavoimana ja torjua yliampuvat väitteet suomen ja muidenkin uralilaisten kielten esihistoriasta, jotteivät kielellistä esihistoriaa kaappaa käsiinsä tahot, jotka ovat halukkaita näkemään oman kansansa

sivistyksen kehdon soturikuningasheimona ja käyttämään tätä pontimena omissa ylivertaisuuspyrkimyksissään (Honti 2010; Koskinen 2015).

Väitöskirjassani olen keskittynyt sanastoaineksen käsittelyyn ja jättänyt kielten esihistoriaa koskevat pohdinnat tietoisesti vähemmälle. Marin ja permiläisten kielten esihistoriaa koskeva pääteesi on, että marista ei ole juurikaan löydettävissä selvästi kantaudmurttia vanhempia permiläislainoja, joten kielten väliset kontaktit ovat pääsääntöisesti nuorempia kuin on ajateltu, eikä kielessä ole selviä viitteitä siitä, että marit olisivat nykyisille asuinalueilleen muuttaneet kauempaa idän suunnalta.

Tämän väitöskirjan piti alun perin keskittyä tutkimaan kielikunnan sisäistä lainautumista. Gradussani käsittelin mahdollisia permiläisiä lainasanoja marissa ja unkarissa, ja marista esitetyt kantapermiläiset lainasanat ovat keskeinen aineisto myös väitöskirjassa. Unkarista esitettyjä permiläisiä lainasanoja en väitöskirjassani käsittele. Tähän lopputulokseen tulin todettuani, että unkarin äännehistoriaan liittyy edelleen monia ratkaisemattomia kysymyksiä enkä pystynyt hahmottamaan näihin tyydyttävää ratkaisua.

Väitöskirjaprojektin edetessä merkittäväksi teemaksi työssäni nousi myös perintö-sanasto. Eniten lukemani kirja on tässä vaiheessa ollut epäilemättä *Tscheremissisches Wörterbuch* (TschWb), jonka olen moneen otteeseen tavannut kannesta kanteen ja joka selkämys repsottaen makaa työpisteeni hyllyssä. Tätä ja permiläisten kielten murre-sanakirjoja lukiessa ja verratessa näitä kielten etymologisiin sanakirjoihin huomaa väkisinikin, että murre-sanakirjat ovat poikkeuksetta paljon laajempia eli sisältävät huomattavasti enemmän sanoja kuin etymologiset sanakirjat. Enemmistölle sanoja ei ole esitetty minkäänlaista alkuperän selitystä. Tämän pitäisi jo itsessään huolestuttaa jokaista itseään etymologiksi mieltävää. Mari ja permiläiset kielet kuuluvat sanaston-tutkimuksen keskikastiin: niiden sanaston alkuperää on tutkittu vähemmän kuin vaikkapa itämerensuomen ja saamen, mutta selvästi enemmän kuin vaikkapa nganasanin tai selkupin. Niiden etymologinen tutkimus on kuitenkin käytännössä ollut viimeisen kolmenkymmenen vuoden aikana varsin olematonta. Marin vuonna 2013 ilmestynyt etymologinen sanakirja (Bereczki 2013) ei näennäisestä uutukaisuudestaan huolimatta käytännössä sisällä yhtään sellaista rinnastusta, jota ei olisi esitetty jo *Uralisches Etymologisches Wörterbuchissa* (UEW) yli kaksikymmentä vuotta aikaisemmin. Hiljaista on ollut myös permiläisellä rintamalla.

Toivon mukaan väitöskirjani tuo uutta virtaa myös marin ja permiläisten kielten etymologiseen tutkimukseen. Esitän väitöskirjassani uuden tai ainakin perusteluiltaan uuden uralilaisen rinnastuksen monille marin ja permiläisten kielten sanoille. Uuden alkuperän selityksen esitän muun muassa marin sanoille *ipe* 'poika', *kujaš* 'olla sukupuoliyhteydessä', *pelaš* 'palaa, kärventyä', *pêdalaš* 'puolustaa', *šör* 'sivu, reuna, laita', *wijaš* 'suora' ja *öraš* 'ihmetellä, hämmästellä'. Permiläisten kielten sanoista esitän uutta etymologiaa udmurtin 'puunaulaa; tappia' ja 'paalua' tarkoittavalle *čog*-sanalle ja sen komilaiselle vastineelle, komin 'noita-akkaa' tarkoittavalle sanalle *joma*, komin 'kantoa' tarkoittavalle sanalle *mjr*, komin 'poisajamista' ja 'karkottamista' merkitsevälle verbille *vetlinj* sekä monelle muulle. Kaikkien väitöskirjassani esittämieni rinnastusten yksityiskohtia on mahdotonta käydä läpi lyhyessä lektiössä, mutta vertailun pääperiaatteet olen jo esitellyt.

Vaikka etymologia kiinnostaa ihmisiä, on etymologisen perustutkimuksen ongelma osittain se, että edistysaskeleet ovat vähittäisiä. Etymologi on kiinnostunut minkä tahansa sanan alkuperästä, mutta on huomattavasti vaikeampi saada tavallinen kansalainen välittämään marin tai permiläisten kielten sanojen etymologiasta. Eivätkä yksittäiset etymologiset rinnastukset tietysti maailmaa mullistakaan. On huomattavasti helpompaa ylittää uutiskynnyksen lennokkailla väitteillä esimerkiksi yhteyksistä sumeriin kuin tavanomaisella etymologisella tutkimuksella. Sukukielten etymologinen tutkimus lisää kuitenkin kaikkien uralilaisten kielten esihistorian tuntemusta yksi etymologia kerrallaan, joten sitä on syytä eri muodoissaan harjoittaa myös tulevaisuudessa. Väitöskirja on oma nöyrä panokseni tähän tavoitteeseen.

Lähteet

- BERECZKI, GÁBOR 2013: *Etymologisches Wörterbuch des Tscheremissischen (Mari). Der einheimische Wortschatz*. Nach dem Tode des Verfassers herausgegeben von Klára Agyagási und Eberhard Winkler. Veröffentlichungen der Societas Uralo-Altaica Band 86. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag in Kommission.
- HONTI, LÁSZLÓ 2010: *A nyelvrokonságról. Az török, sumer és egyéb áfium ellen való orvosság*. Budapest: Tinta Könyvkiadó
- KOSKINEN, INKERI 2015: *Villi Suomen historia. Välimeren Väinämöisestä Äijäkupittaan pyramideihin*. Helsinki: Tammi.
- PARPOLA, SIMO 2016: *Etymological dictionary of the Sumerian language. Part I lexical evidence. Part II semantic analysis and indices*. The Neo-Assyrian corpus project. Publications of the Foundation for the Finnish Assyriological Research 16/1–2. Helsinki. NM: Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- TSCHWB = MOISIO, ARTO & SAARINEN, SIRKKA 2008: *Tscheremissisches Wörterbuch*. Aufgezeichnet von Volmari Porkka, Arvid Genetz, Yrjö Wichmann, Martti Räsänen, T. E. Uotila und Erkki Itkonen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XXXII. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 151. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura & Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- UEW = RÉDEI, KÁROLY 1988–1991: *Uralisches Etymologisches Wörterbuch I–III*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.

Niklas Metsäranta: *Periytyminen ja lainautuminen: Marin ja permiläisten kielten sanastontutkimusta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kirja on luettavissa osoitteessa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6870-2>

Kirjoittajan yhteystiedot:
etunimi.sukunimi@helsinki.fi